

Історичний журнал

10-11

2004

НАУКОВЕ
ГРОМАДСЬКО-
ПОЛІТИЧНЕ
ВИДАННЯ

Історичний журнал

10-11
(15-16)

2004

НАУКОВЕ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ
ВИДАННЯ

Державне спеціалізоване
видавництво «Вища школа»
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень НАН України

ЗМІСТ

CONTENTS

СТАТТІ ТА НАУКОВІ РОЗВІДКИ		ARTICLES AND SCIENTIFIC RESEARCH
<i>Довбищенко М.</i>		<i>Dovbyshchenko M.</i>
Розгадані таємниці князів Чарторийських (родинні зв'язки, маєтки та релігійне життя)	3	The Unraveled Mysteries of the Princes Chartoryski (Ties of Relationships, Properties, Religious Life)
<i>Мінгазутдінов О.</i>	17	<i>Mingazutdinov O.</i>
Ішла війна народна...		The People's War Were Going...
ПОВІДОМЛЕННЯ		REPORTS
<i>Ніколаєва Н.</i>	25	<i>Nikolayeva N.</i>
Суфражизм у США на початку XX ст.: стратегія і тактика		The Suffrage Movement in the USA at the Beginning of the XX Cent.
<i>Дорошко М.</i>	31	<i>Doroshko M.</i>
Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблеми формування та діяльності компартійно-державної номенклатури УСРР у 20–30-ті роки		The Theoretic and Methodological Aspects of the Party State Personnel Nomenclature Problem in the Ukraine in the 1920–1930's Years
<i>Чуткий А.</i>	38	<i>Chutky A.</i>
Про подвійну лояльність української інтелігенції Надніпрянщини другої половини XIX ст.		About the Double Loyalty of the Ukrainian intellectuals of the Over Dnieper Region in the Second Part of the XIX Cent.
<i>Бочаров В.</i>	44	<i>Bocharov V.</i>
Підсумки столипінської аграрної реформи в Катеринославській губернії (1906–1916 рр.)		The Results of Stolypin's Agrarian Reform in the Katerynoslav Province (1906–1916)
ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ		TRIBUNE OF THE YOUNG SCIENTIST
<i>Колеснікова В.</i>	49	<i>Kolesnikova V.</i>
В. В. Хвойка та заснування археологічного відділу Київського міського музею		The V. V. Khvoyka and the Foundation of the Archaeological Department of the Kyiv Municipal Museum
<i>Шевчук А.</i>	56	<i>Shevchuck A.</i>
Про характер діяльності Волинського відділення Селянського поземельного банку в 1883–1906 рр.		The Character of the Activity of the Volyn Department of the Peasant Land Bank in the 1883–1906
<i>Малашевич А.</i>	62	<i>Malashevych A.</i>
Українознавчі студії Миколи Костомарова та журнал «Вестник Европы»		The M. Kostomarov's Ukrainian Studies and the Journal «Vestnik Yevropy» («The Bulletin of Europe»)
ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛІЗНАВСТВО І МЕТОДИКА ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ		HISTORIOGRAPHY, SOURCE STUDY AND METHODS OF THE HISTORICAL RESEARCH
<i>Старовойтенко І.</i>	74	<i>Starovoytenko I.</i>
Події Української революції в листуванні Євгена Чикаленка		The Events of the Ukrainian Revolution in the Yevgen Chyckalenko's Correspondence
ПАМ'ЯТКОЗНАВСТВО		RELICS STUDIES
<i>Горбик В., Денисенко Г.</i>	85	<i>Gorbyck V., Denysenko G.</i>
Охорона та збереження пам'яток історії та культури в Україні: історичний аспект		The Cultural Heritage System Protection and Preservation in Ukraine: Historical Aspect
ІСТОРИЧНІ ПОРТРЕТИ		HISTORICAL PORTRAITS
<i>Сморжевська О.</i>	91	<i>Smorzhevaska O.</i>
Тернистий шлях художника нової доби		The New Age Artist's Thorny Path
<i>Сергієвичук В.</i>	97	<i>Sergiychuck V.</i>
З когорти найвидатніших конструкторів (до 100-річчя від дня народження Миколи Леонідовича Духова)		From the Cohort of the Most Eminent Constructors (to the Century from the M. L. Dukhov's Birth)
ДИСКУСІЇ		DISCUSSIONS
<i>Тортіка О.</i>	102	<i>Tortika O.</i>
Етносоціальна природа русів (росів, русі) за даними ранньосередньовічних авторів IX–X ст.		The Ethnic-Social Provenance of the Ruses (Ross, Rus') on the Data of the Medieval Authors (IX–X Cent.)
НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧЕВІ ІСТОРІЇ		IN ASSISTANCE TO THE TEACHER OF HISTORY
<i>Зайцева З.</i>	109	<i>Zaytzeva Z.</i>
Роль М. С. Грушевського в академізації НТШ		The M. S. Hrushevsky's Role in the Academisation of T. Shevchenko's Scientific Society
ПОГЛЯД У МИНУЛЕ		LOOKING IN DAST
<i>Ковалевська О.</i>	110	<i>Kovalevska O.</i>
Діяльність М. Біляшівського на посаді завідувача Архіву фінансового управління при Варшавській казенній палаті		The M. Bilyashivsky's Activity on the Post of Manager of an Archive of the Financial Office Attached to a Warsaw Fiscal Chamber
ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ		DOCUMENTS AND MATERIALS
<i>Філь О.</i>	122	<i>Fyl' O.</i>
Маловідомий наказ В. Кейтеля		The Little-Known W. Keytel's Order
ВІТАЄМО		CONGRATULATIONS
РЕЦЕНЗІЇ		REVIEWS
<i>Ясь О.</i>	125	<i>Yas' O.</i>
Українська історіографія з методичної та дидактичної перспективи		The Ukrainian Historiography in the Methodological and Didactic Perspective
<i>Кучер В.</i>	128	<i>Kucher V.</i>
Нові документи з історії національно-визвольної боротьби в Україні 40–50-х років XX ст.		The New Documents to the History of the National Liberation Struggle in the Ukraine in the 1940–1950's Years
НАУКОВЕ ЖИТТЯ		SCIENTIFIC LIFE
<i>Ковалевська О.</i>	132	<i>Kovalevska O.</i>
Треті Костомарівські читання		III Kostomarov Readings
КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ	136	BOOKSHELF

Олексій Ясь,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник
Інституту історії України
НАН України

УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ З МЕТОДИЧНОЇ ТА ДИДАКТИЧНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Калакура Я. С. Українська історіографія: Курс лекцій / Ред. О. Удод. – К.: Генеза, 2004. – 496 с.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. дидактичне опрацювання дисциплінарно-галузевої структури української історичної науки з національної перспективи стало прикметною рисою і неодмінною складовою сучасного навчально-освітнього та наукового процесу. Відтак навчальні посібники та методичні розробки українських учених є не тільки реакцією на інтелектуальні й соціокультурні зрушення і виклики часу, а й зумовлені нагальними потребами в адаптації та інтеграції до освітніх програм модерних науково-історичних знань, ціннісних орієнтирів, підходів та світоглядних засад. Адже без упровадження останніх до фахових стандартів вищої школи неможлива якісна професійна підготовка спеціалістів-істориків.

Чільне місце в цьому процесі належить навчальним посібникам з української історіографії, які розширюють науковий кругозір майбутнього вченого та викладача, збагачують їхній методичний інструментарій, показують специфіку, особливості й суперечності історичного пізнання, провідні тенденції у формуванні та нагромадженні науково-історичних знань тієї чи іншої доби тощо. Вочевидь історіографічний компонент відіграє неабияку роль у фаховій підготовці історика. Тому потреба в посібниках та підручниках з української історіографії донедавна була особливо гострою.

Втім, протягом другої половини 90-х років ХХ ст. і на початку ХХІ ст. у цій сфері сталися істотні зрушення, зокрема щодо видання навчальних посібників із національної історіографії (В. Гоцуляк, В. Ващенко, В. і А. Коцури, І. Колесник та ін.). Крім того, українські вчені підготували та опублікували низку академічних студій з історії історичної науки в Україні (С. Величенко, В. Гоцуляк, В. Кравченко, С. Легеза, С. Стельмах, С. Водотика, К. Кондратюк, П. Білян, Д. Данилюк, О. Удод,

А. Іванко, В. Масненко, В. Потульницький, В. Яремчук, В. Головка та ін.), а також перевидали низку класичних студій з історіографічної спадщини (Д. Дорошенка, Д. Багалія, О. Оглоблина та ін.). В контексті вказаних дидактичних і дослідницьких інтенцій останніх років слід розглядати й курс лекцій з української історіографії професора Ярослава Калакури, який нещодавно побачив світ у київському видавництві «Генеза».

В основу видання покладено авторські лекції з цієї дисципліни в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У процесі написання посібника учений спирався на багаторічний досвід викладання української історіографії, що дало йому змогу значною мірою врахувати практичні потреби та вимоги студентської аудиторії.

Структурно видання складається з передмови, 18 лекцій, післямови, переліку основних джерел та літератури до всіх лекцій курсу, покажчика імен, що згадуються у праці. У функціональному плані кожна з лекцій охоплює певний проблемно-тематичний сегмент з української історіографії та є завершеною структурною одиницею. Зауважимо, що всі лекції з названого дисциплінарного курсу написані за єдиним дидактичним задумом із добре продуманою методикою викладу матеріалу.

Доцільно наголосити, що кожна з лекцій має чітко сформульовану мету – своєрідну стислу програму авторського викладу, що виконує як інформаційну, так і методичну функції. З одного боку, вона допомагає читачеві-початківцю вільніше орієнтуватися в лекційному матеріалі, а з іншого – концентрує його увагу на провідних концептах та ідеях певної лекції, задає проблемно-тематичну канву викладу. Структура лекцій досить проста, це звичайна одноступенева рубрикація на кілька параграфів, що являють собою споріднені проблемні блоки.

Техніка викладу в курсі лекцій поєднує наративну оповідь із проблемним акцентуванням на вихідних концептах, які здебільшого ре-

зуються методом генералізації та компаративного комбінування проміжних тлумачень і узагальнень у підсумкових висновках. Останні репрезентовані у вигляді лаконічно сформульованих положень після кожної лекції. Насамкінець подаються запитання для самоконтролю студентів з обсягу відповідної лекції.

Композиційний задум роботи спрямований на традиційне висвітлення дисциплінарної (галузевої) історії у хронологічному континуїтеті з упровадженням установчих положень щодо локалізації предметної області, теоретичних і методологічних засад української історіографії, її понятійно-термінологічного апарату, функціонального призначення та головних завдань. Хронологічно посібник охоплює практично весь час побутування історіографії як у доакадемічну, так і в академічну добу, тобто від часів давньої Русі до сьогодення.

Таким чином, за структурою та способом викладу посібник професора Я. Калакури можна віднести до класичного типу навчальних видань, спрямованих на послідовне і систематичне висвітлення формування, становлення та функціонування української історіографії. До числа новацій слід віднести розгляд теоретичних і методологічних проблем української історіографії, які донині є предметом академічних дискусій. Такий підхід істотно підвищує дидактичну цінність посібника, вводить студентську аудиторію у лабораторію вченого, сприяє формуванню методичних навиків, знайомить з дослідницьким інструментарієм тощо.

Серед інших спостережень впадає в очі помітний вплив історіографічного огляду Д. Дорошенка (Прага, 1923) на концептуальні засади рецензованого видання. Це виявляється як в авторських підходах щодо тлумачення ролі соціокультурних зрушень у часи давньоруської, козацько-гетьманської державності та в добу Української революції 1917–1921 рр., так і у високих оцінках Д. Дорошенка як ученого (с. 11, 244–245, 316 та ін.).

Перші дві лекції курсу слугують упровадженню установчого компендіуму щодо дисциплінарної природи історіографії, особливостей її побутування на українських теренах, ролі та місця в історичній науці та родині соціогуманітарних дисциплін. Зокрема, у першій лекції автор з'ясовує сутність і зміст поняття «українська історіографія», визначає її предметну область, функції та завдання (с. 9–22).

У другій лекції розглядаються методологічні та теоретичні засади, понятійний апарат дисципліни, а також пропонується загальна періодизація української історіографії (у вісім пе-

ріодів): 1) княжа доба; 2) козацько-гетьманські часи; 3) друга половина XVIII – початок XIX ст.; 4) середина XIX ст.; 5) остання чверть XIX – початок XX ст.; 6) 20-ті – початок 30-х років XX ст.; 7) середина 30-х – друга половина 80-х років XX ст.; 8) з кінця 80-х років XX ст. до нашого часу (с. 36–41).

Водночас автор знайомить читача і з підходами інших науковців до періодизації окремих епох з історії історичної науки. Зокрема, він наводить думку професора Володимира Кравченка про поділ української історіографії другої половини XVIII – першої половини XIX ст. на чотири етапи: 1) 60–80-ті роки XVIII ст. – зміна соціального складу істориків, еволюція жанрів історичної літератури, становлення просвітницької історіографії; 2) 90-ті роки XVIII ст. – початок XIX ст. – етнографічні впливи та формування історичного краєзнавства; 3) 20-ті роки XIX ст. – перші узагальнюючі, синтетичні праці з української історіографії; 4) друга половина 20-х – початок 40-х років XIX ст. – перехід від просвітницької до романтичної історіографії (с. 38).

Крім того, вчений подає тлумачення основних понять і термінів історіографії, причому висвітлює як традиційну («історіографічний факт», «історіографічне джерело», «історіографічний процес», «історіографічна ситуація», «напрямок», «школа», «течія» тощо), так і новітню («історичне мислення», «тип історика», «стиль мислення» тощо) термінологію. Відзначимо, що всі дефініції Я. Калакури відповідають загальним вимогам до формалізації наукових понять, зокрема не мають логічних суперечностей, коректні щодо змістового наповнення, функціонального призначення та сфери застосування. Загалом понятійно-термінологічний апарат історіографії, репрезентований у посібнику, адекватно й досить повно відображує його вживання в сучасній українській історичній думці.

Втім, у термінологічній царині залишається ще чимало нез'ясованих проблем і питань. Щоправда, останні варто розглядати не в контексті цього навчального видання чи навіть української історичної дидактики та методики викладання загалом, а з перспективи формування академічних стандартів сучасної науки. Саме в академічному контексті й подаються наші міркування щодо термінологічного апарату, який нині вживається в українській історіографії. Принагідно зазначимо, що певні сумніви щодо застосування частини понять для специфікації методичного інструментарію в історіографічних дослідженнях висловлювалися

деякими вченими (наприклад, А. Санцевичем) ще у 80-ті – на початку 90-х років ХХ ст.

Передусім це стосується частини похідних від родового поняття «історіографія» термінів («історіографічне джерело», «історіографічний факт», «історіографічний процес», «історіографічна ситуація», «історіографічна думка» тощо). Очевидно, що їх походження пов'язане з необхідністю впровадити та уточнити методичний інструментарій дослідника, який опрацьовує історіографічну проблематику. Зауважимо, що сфера побутування похідних термінів обмежується виключно історіографією. Натомість більшість модерних понять, запозичених і адаптованих до методичного інструментарію історіографічних досліджень з інших наук і дисциплін, та частина традиційних дефініцій («напрямок», «школа», «концепція», «теорія», «метод» тощо), мають поліфункціональне застосування і вживаються в міждисциплінарному масштабі.

В інструментальному плані вказані похідні поняття або дублюють давно відомі терміни («науковий факт», «історичний факт», «науково-історичний процес», «пізнавальна ситуація» тощо), або мають подібну функціональну спрямованість. Причому останні застосовуються в історичній науці, наукознавстві та інших соціогуманітарних дисциплінах уже тривалий час, інколи понад століття. Отже, постає вельми гостра термінологічна проблема субординації та співвідношення похідних термінів, як із загальноісторичними, так і з соціогуманітарними поняттями.

Водночас виникають і питання про ступінь генералізації підходів на ниві дисциплінарного термінотворення. Варто наголосити, що логіка диференціації категоріального апарату та методичного інструментарію похідним способом від родових понять і жорстка «ідеальна програма» (обмеження певними дисциплінарними межами) локалізації їх змістовного наповнення та функціонального спрямування може призвести до появи не тільки «історіографічного факту», а й до «факту історіософського», «факту наукознавчого», «факту боністичного», «факту геральдичного», «факту нумізматичного», «факту археографічного» та інших сумнівних термінологічних новотворів.

Наприклад, демаркаційний поділ та ієрархія фактів за принципом факт-подія («історичний факт») – факт-знання («історіографічний факт») є надто умоглядними та абстрактними. Адже за такого підходу майже всі емпіричні дані, якими оперує історична наука, є історіографічними, тобто є встановленими фактами на осно-

ві вивчення тих чи інших комплексів джерел відповідними дослідницькими методами і процедурами. Останні певною мірою можна розглядати з історіографічної перспективи (у сенсі формування і накопичення історичних знань тощо). Таким критеріям відповідає практично будь-який фактографічний матеріал, якщо розглядати його з історіографічного ракурсу. Відтак ідеалізація у цьому випадку досягає апогею, а «історичний факт» (факт-подія в історичній реальності, що передається через факт-джерело) стає ефемерним, перетворюється на майже чисту абстракцію, що існує лише як теоретична модель.

Зауважимо, що й старі та добре відомі терміни «історичний факт» і «науковий факт» нині у більшості досліджень розглядаються саме як продукт дослідницької інтерпретації (тобто у значенні «факт-знання»). Невипадково у низці сучасних праць з історії історичної науки досить часто спостерігаємо термінологічну плутанину між поняттями «історичний факт» – «історіографічний факт», «історичне джерело» – «історіографічне джерело» тощо. Тож у такому контексті змістовий обсяг зазначених понять є, по суті, ідентичним, а їх методична специфікація принаймні видається розмитою. Аналогічні проблеми й суперечності виникають і при використанні інших похідних термінів з історіографії. Зауваження щодо похідних понять можна продовжити.

Таким чином, проблеми субординації, встановлення змістових меж, дисциплінарної належності та інструментального застосування термінів мають не тільки теоретичне, а й практично-методичне значення. Вочевидь зазначені питання з термінології історіографії потребують серйозного обговорення, ретельного опрацювання та подальших наукових студій. Важливим кроком у цьому напрямі є розширення кола спеціалістів, які опрацьовують окреслену проблематику, а також ознайомлення з нею початківців. Тому спроба адаптації до дидактичних потреб та обговорення складних термінологічних проблем на сторінках лекційного курсу з історіографії є безумовною і важливою заслугою його автора.

Значне місце у посібнику відводиться проблемі походження історичних знань, тобто точці відліку історіописання та його первісним формам. Цій проблематиці вчений відводить третю та четверту лекції, в яких з'ясовує витoki історичних знань на давньоруських теренах. Я. Калакура розглядає також міфологічні й теологічні трактування історії (с. 52–62), показує виняткову роль писемності у процесі

формування історичних знань і уявлень. Відтак, їхнє становлення та нагромадження автор висвітлює на широкому етно- та соціокультурному тлі історичного процесу, зважаючи на державну організацію, суспільний устрій та духовне життя в часи Київської Русі, Галицько-Волинського князівства та литовсько-польського панування.

Зауважимо, що вже в перших лекціях курсу учений визначається з парадигмами підходів щодо відтворення і витлумачення розвитку української історіографії, сутність яких полягає у синхронному висвітленні загального історичного потоку, насамперед суспільно-політичних, етнокультурних, духовних та інтелектуальних перетворень, та процесу національного історіописання. Цієї лінії викладу, що дала йому змогу вдало поєднати аналіз провідних тенденцій історичної думки з інтерпретацією останніх у загальноісторичному контексті тієї чи іншої доби, автор дотримується в усіх лекціях курсу.

З цієї перспективи Я. Калакура розглядає й українську історичну думку козацько-гетьманської доби. Остання висвітлюється у значно більших обсягах (п'ята–сьома лекції), ніж історичні уявлення та знання княжої доби, що цілком природно впливає як із розподілу фактографічного матеріалу, так і з загальної концепції видання. Зазначимо, що п'ята лекція посібника (с. 93–110) присвячена виключно соціокультурним передумовам і зрушенням на межі пізнього середньовіччя та ранньомодерної доби в українському суспільстві. Вона є своєрідним прологом, що вводить читача до сфери козацько-старшинського літописання. Вчений зупиняється на особливостях історико-філософського осмислення нашої минувшини в козацькому історіописанні, розглядає розмаїтий спектр мотиваційних устремлінь і стереотипів тогочасних літописців, зокрема показує інтелектуальні витоки ідеї тяглості української історії (с. 122–126) тощо.

Цікавими видаються авторські погляди стосовно побутування раціоналістичних і просвітницьких тенденцій в історіописанні XVIII ст., у тому числі думки про традиції гуманістів-просвітителів Київської Русі як одне з джерел просвітництва в Україні (с. 133), про початки антикварного напрямку (с. 147–149) та ін. Слід наголосити, що сучасні дослідники (М. Скрипник) вказують і на помітний вплив преромантичних тенденцій в українській суспільно-політичній та історичній думці XVIII ст., які циркулювали одночасно з ідеями просвітницького раціоналізму.

Восьма лекція посібника є фактично підготовчою до вивчення української історичної дум-

ки XIX ст. Автор зупиняється на феномені «українського відродження» та його ролі у визріванні національних засад історіографії. Він приділяє значну увагу персоніологічному виміру тогочасної науки, зокрема зупиняється на творчій спадщині Якова та Олександра Марковичів, Опанаса Шафонського, Василя Ломиковського, Дмитра Бантиша-Каменського, Максима Берлінського, Миколи Закревського та ін., а також розглядає «Історію Русів», яку вважає поворотним рубежем у розвитку української історичної думки (с. 167). У лекції порушуються й проблеми просторово-регіональної конфігурації української історіографії в межах кількох імперських середовищ, зокрема на землях Наддніпрянської та Західної України.

Втім, у дев'ятій лекції Я. Калакура звертається вже до проблем формування інституційно-організаційної структури національної історичної науки (університетські осередки, Київська археографічна комісія та ін.), науково-дослідної та науково-організаційної діяльності В. Антоновича тощо. Крім того, він розглядає вплив Тараса Шевченка на історіографію, а також висвітлює розвиток історичних знань на західноукраїнських землях (с. 197–208). Натомість у десятій лекції вчений зосереджує увагу на становленні львівської школи Михайла Грушевського та оформленні науково-історичної концептуалізації української історії, зокрема на обґрунтуванні його схеми. Водночас виключна увага до соціокультурних зрушень та їх інтелектуальних наслідків і надалі домінує в роботі. Тому в одинадцятій лекції розглядається українська історіографія з перспективи національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., у тому числі зародження та формування державницького напрямку, функціонування історичної науки в системі УАН тощо.

З ідеологічною та політичною поляризацією української історичної науки на зарубіжну (еміграційну, діаспорну) та радянську пов'язане й роздвоєння фактографічного матеріалу та канви викладу в посібнику. Так, дванадцята–шістнадцята лекції висвітлюють функціонування української історіографії в умовах ідеологічного протистояння та біполярного поділу світу з хронологічної перспективи 30–80-х років XX ст. (доба сталінського тоталітарного режиму, хрущовська «відлига», часи застою та ін.).

Зауважимо, що проблема дуалістичності викладу постає практично перед будь-яким дослідником, який працює над синтетичним оглядом української історичної думки XX ст. У цьому курсі лекцій вона розв'язується не стільки на засадах протиставлення двох варі-

ацій української історичної думки, скільки в сенсі їх зіставлення та пильного аналізу основних тенденцій розвитку. З такої перспективи автор показав як найкращі здобутки тогочасної української історіографії, так і суперечливі метаморфози і стереотипи, що побутували в царині історичної науки.

У сімнадцятій і вісімнадцятій лекціях, що завершують посібник, висвітлюються та аналізуються тенденції, проблеми й перспективи науково-історичного розвитку від часів «перебудови» до сьогодення.

Таким чином, постійна зміна акцентів і пріоритетів у техніці й методиці викладу дозволила автору висвітлити розмаїття явищ та специфіку історії історичної науки, у тому числі темпи, інтенсивність, головні тенденції та етапи розвитку історичної думки; формування і нагромадження знань про історичне минуле; континуїтет, дискретність і просторово-регіональну конфігурацію наукового процесу; інституціонально-організаційні форми історико-нау-

кової діяльності (навчальні заклади, академічні установи, університетські кафедри, дослідницькі товариства та центри, періодичні, неперіодичні, серійні видання тощо); формальну (галузі, дисципліни, міждисциплінарні стики) та неформальну (напрями, школи, течії, групи, гуртки) інституціональну структуру науки; соціокультурні й інтелектуальні передумови, чинники та середовища її функціонування та ін. Відтак у роботі вдалося представити повноцінний та багатовимірний образ української історіографії, який відповідає головним дидактичним вимогам і потребам сьогодення.

Звичайно, низка порушених проблем закономірно потребують подальшої розробки та вивчення. Проте посібник професора Я. Калакури з національної історіографії є вагомим і оригінальним внеском як в українську дидактику, так і в історичну науку. Сподіваємося, що праця стане в нагоді студентам, аспірантам, викладачам, усім дослідникам української історіографії та історії.

Володимир Кучер,
доктор історичних наук,
головний науковий співробітник
Інституту політичних
і етнопонаціональних досліджень
НАН України

НОВІ ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРТЬБИ В УКРАЇНІ 40–50-х років ХХ ст.

Літопис УПА. Нова сер.: У 7 т. – Київ; Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1999–2003.

За радянської доби головною перешкодою, що стримувала дослідження діяльності ОУН і УПА, була недоступність до закритих архівних фондів та контрзаходи радянської влади, спрямовані на ліквідацію повстанського руху воєнних та повоєнних роки. Зі здобуттям Україною незалежності дослідники, отримавши доступ до цих фондів, почали ретельно вивчати документальні свідчення про ті події й публікувати для ознайомлення з ними не лише дослідників, а й широкої громадськості. Так з'явилася нова серія армії «Літопису УПА», що вийшла в Україні.

Як відомо, перша серія літопису була започаткована понад 30 років тому в Торонто як видавництво Об'єднання колишніх вояків УПА у США й Канаді та Товариства колишніх вояків УПА ім. Тараса Чупринки. Укладачі серії – Єв-

ген Штендера (відповідальний редактор) та Петро Потічний (співредактор) – виконали величезну роботу, випустивши у світ понад двадцять томів літопису на основі документів та матеріалів до історії УПА, що опинилися за межами України. Нині вийшло 39 томів серії. До друку готується ще низка томів. Перша серія виходила в часи існування СРСР. Тоді літопис, заснований ветеранами УПА як документальна пам'ятка боротьби за волю України, призначався для української діаспори у всьому світі, яка, достатньо поінформована про зміст подій, не потребувала редакційних коментарів до матеріалів. Тепер основний контингент читачів «Літопису УПА» становитимуть громадяни України. Однак більшість їх не мають реального уявлення про війну українських патріотів за волю і незалежність свого народу.

Нову серію «Літопису УПА» видають спеціально створене видавництво «Літопис УПА» в Торонто, Інститут української археографії та